ALTERNATOR
Misliti znanost.

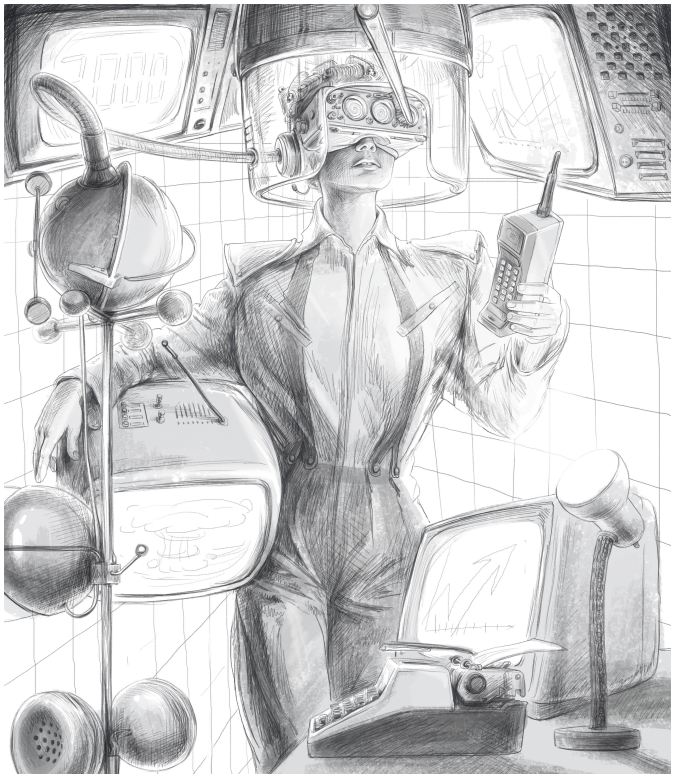
Poetika leta 2000

24. 9. 2026

Številka: 20/2026

Avtor:

- Žarko Lazarević

Ilustracija: Milanka Fabjančič

© Milanka Fabjančič in ZRC SAZU, 2026. Vse pravice pridržane. Brez predhodnega pisnega dovoljenja imetnika avtorskih pravic ni dovoljeno reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba ilustracije v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Razmišljanja o prihodnosti so vedno povezana s sedanjostjo kot izhodiščem. Prihodnost je sicer samostojna duhovna in časovna kategorija, vendar je v veliki meri utemeljena s sedanjostjo, saj ta določa okvirje razmisleka. Še več, prihodnost je prek sedanjosti povezana s preteklostjo. Kakor različno doživljamo sodobnost, tako si tudi predstavljamo različne svetove prihodnosti. Lahko gre za utopije kot idealizirane antipode sedanjosti, antiutopije ali celo za distopije kot oblike strahu pred prihodnostjo.

Čas po drugi svetovni vojni je prinesel načrtovanje prihodnosti v obliki različnih načinov načrtovanja in dolgoročnih strategij družbenega razvoja. Ta proces ni bil pot v neznano, temveč zavestno usmerjanje družbenih potencialov k predvidljivim in dosegljivim ciljem v daljših časovnih obdobjih. Dolgoročno načrtovanje so dopolnjevale še kratko- ali srednjeročne napovedi smeri družbenega in gospodarskega razvoja. Tovrstna izkušnja je zaznamovala tudi slovenski prostor v drugi polovici 20. stoletja.

Na svetovni ravni je bila načrtovana prihodnost odgovor na dolgotrajno nestabilnost, ki je sledila koncu prve svetovne vojne. Posebej so izstopala trideseta leta 20. stoletja, močno zaznamovana s kulturo obupa na družbenem, gospodarskem, političnem in kulturnem področju. Danes so pojmi, kot so družba tveganja, družbena ranljivost, krizno upravljanje in obvladovanje tveganj, že povsem uveljavljeni. Vendar so nastajali postopoma, v dialogu s preteklimi izkušnjami in željo po večji stabilnosti. V ozadju teh konceptov stoji človeška želja po predvidljivosti – po tem, da bi prihodnost vsaj deloma spoznali, še preden se zgodi. Gre za konstanto, saj predvidljivost omogoča lažje, postopno prilagajanje spremembam. Tako kot v preteklosti tudi danes ne moremo preprečiti vseh tveganj; nemalokrat lahko zgolj omejimo njihove posledice.

S perspektive današnjega časa se zdi, da je ena ključnih točk, ki je zaznamovala načrtovanje prihodnosti v Sloveniji, leto 2000. Že od šestdesetih let naprej je leto 2000 nastopalo kot simbolna točka prihodnosti – dovolj blizu, a ne predaleč, da razmišljanje o prihodnosti ni bilo odveč. Postopoma je to postalo tudi leto velikih pričakovanj, ko sta se prelamljali stoletje in tisočletje ter so se odpirali nove dimenzije časa in novi družbeni razmisleki. Dinamika tehnološkega razvoja po drugi svetovni vojni je bila izjemna, vera v moč in napredek tehnike v dobrobit človeštva pa skoraj nesporna. Obenem se je krepilo tudi zavedanje, da sta družbena in gospodarska stabilnost v veliki meri odvisni od brezhibno delujoče tehnologije. Zato ne preseneča, da je leto 2000 na svetovni ravni zaznamovala velika zaskrbljenost zaradi domnevnega zloma

informacijskih sistemov. Številni so zaradi dvomestnega zapisovanja letnic pričakovali izpade računalnikov in zaustavitev vsakdanjega življenja. Pa na koncu ni bilo hudega. Tudi zato, ker so pričakovanja zloma spodbudila obsežna vlaganja v programske popravke in posodobitve v zadnjih letih pred vstopom v 21. stoletje.

Tudi v slovenskem kontekstu je imelo leto 2000 posebno mesto. S perspektive sedemdesetih oziroma zgodnjih osemdesetih let 20. stoletja se je zdelo, da gre za mistično letnico, ker po besedah Borisa Grabnarja »izžareva poseben čar, nekakšno poezijo«. Družba in gospodarstvo naj bi se do leta 2000 tehnološko posodobila, kakovost življenja pa naj bi se izboljševala. Vse to naj bi potekalo v okvirih samoupravne socialistične ureditve, ki je predstavljala temeljni družbeni in gospodarski okvir razvoja. Takrat so nastajali obsežni in podrobni načrti dolgoročnega razvoja Socialistične republike Slovenije, regij in posameznih mest, denimo Ljubljane ali Maribora. Končna točka, do katere so segali razmisleki o prihodnosti, je bilo leto 2000, ki je bilo metafora za pričakovane oz. načrtovane spremembe.

V nadaljevanju se ne bomo osredotočali na uradne strategije dolgoročnega razvoja, temveč na posameznike, ki so želeli videti onkraj jutrišnjega dne. Zato ne bomo presojali uresničitev napovedi, temveč bomo sledili načinu razmišljanja o prihajajočih spremembah. Parametri razprave zajemajo vprašanja o moči in nemoči razmislekov o prihodnosti, pričakovana razmerja med tehnologijo in družbo in vprašanje ekoloških kriz. Posamezniki, kot sta Boris Grabnar in Anton Kuhelj, so bili družbeno in tehnološko dovolj dobro informirani, da so lahko na osnovi stvarnih podatkov razmišljali o jutrišnjem svetu in niso zahajali na področje prerokb. Z opazovanjem družbene dinamike in tehnoloških dosežkov so izrisovali svet (linearnega) napredka in tudi tveganj. Predstavljena besedila so izhajala v približno desetletnih razmakih: prvi dve leta 1959 in 1961, tretje leta 1971 in četrto leta 1982.

Eden prvih poskusov vpogleda v prihodnost je *Izlet v leto 2000* (https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/data/cobib/527499801) , objavljen v reviji *Življenje in tehnika* že leta 1959. Ni šlo za izvirno besedilo, temveč za prevod (verjetno) iz angleškega govornega območja. Članek, ki je močno zaznamovan s problemi industrijske dobe, porajajoče se globalizacije in hladne vojne, je svojevrstna utopija z elementi ironije. Tako v leto 2000 projicira skrajšani delovnik, obilje prostega časa, namenjenega izobraževanju, rešena stanovanjska vprašanja, univerzalna in učinkovita šolski ter zdravstveni sistem, široko razvejan javni podzemni promet, konec avtomobilizma in zdravo okolje bivanja. Zamišlja si nekakšno deurbanizacijo oziroma razpršeno poselitev na podeželju. Telekomunikacije, videoklici in videokonference povezujejo nacionalne prostore ter omogočajo pretok informacij in znanja, mednarodne komunikacije potekajo gladko, tehnologija omogoča sprotno prevajanje, vsak pa govori in ustvarja v svojem jeziku. Svet leta 2000 naj bi bil tako rekoč idealen, brezhibno urejen.

Svečeniki sveta v letu 2000 so znanstveniki, ki z novimi tehnologijami omogočajo udobno življenje. Vendar pa v tej utopiji nastopi preobrat. Kljub vsem spremembam okolja so leta 2000 ljudje še vedno samo ljudje z vsemi svojimi hibami. Ljudi ni več strah atomskega uničenja, saj svet živi v sožitju, temveč jih preveva kozmični strah, ki je povezan s strahom pred neznanim vesoljem, zato ljudje trpijo za nekakšno kozmično živčnostjo. Ker živijo udobno in brezskrbno življenje, ki slabi njihove instinkte, je dovoljšnja mera strahu pravzaprav zaželena, saj jih zdrami iz območja udobja. »Strah je važen faktor invencije. Preveč mirni in srečni ljudje so v resni nevarnosti degeneracije,« je bilo sporočilo članka. Zdravniki in znanstveniki so zato odsvetovali terapije proti strahu, da bi ohranili inovativnost človeštva.

V drugem besedilu iz leta 1961 je podobo Ljubljane leta 2000 podal novinar zagrebškega tednika *Globus* Drago Tović. Osrednji lik je zdravnik, ki je Ljubljano zapustil po koncu študija v petdesetih letih, da bi v Gvineji pomagal pri zdravljenju dednih bolezni. Leta 2000 se je vrnil v Ljubljano in komajda prepoznal mesto svoje mladosti. Ugotovil je, da se je Ljubljana povsem spremenila. Neokrnjeno je ostalo le mestno jedro, vse drugo je bilo prezidano v skladu z modernistično arhitekturo s širokimi avenijami. V članku posebej izpostavi preureditev železniške postaje in bližnje okolice v moderen poslovno-stanovanjski kompleks z velikim trgom in parki, kar naj bi dokončali konec šestdesetih let. Navdušen je nad Trgom revolucije, današnjim Trgom republike, kjer med množico novih stavb izstopajo dve dvajsetnadstropni stolpnici in velik kongresno-kulturni center. Novi trg, ki je postal pravo mestno središče in vozlišče življenja, je Ljubljani dodal velemestni značaj. Izstopajoča veleblagovnica ameriškega tipa, ki jo poznamo pod imenom Maximarket, pa simbolizira model socialističnega potrošništva. Mesto je živahno tako na tleh kot tudi v zraku, saj so tja prenesli mestni promet. Z zadovoljstvom ugotavlja, da so tako Ljubljani poplačali dolg, saj naj bi bila ta v desetletjih po drugi svetovni vojni v slovenskih razvojnih načrtih zapostavljena. Če odmislimo idejo o prenosu mestnega prometa v zrak in namige o robotizaciji, je Tovićev članek le literarizirano povzemanje načrtov urbanističnega razvoja Ljubljane. To je bil navsezadnje tudi njegov namen, ki ga pojasnjuje podnaslov članka, da nemogoče ne obstaja. Tisto, kar je bilo leta 1961 le vizija, naj bi bilo leta 2000 stvarnost. Moč družbene volje je tista, ki ustvarja prihodnost.

Desetletje kasneje je izšla knjiga (https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/data/cobib/6580225) univerzitetnega profesorja mehanike in elektrotehnike Antona Kuhlja o svetu okoli leta 2000. Pri njem ne gre za utopijo, temveč za vpogled v prihodnost, dobro podprt s podatki. Knjigo je napisal kot strokovnjak, saj ga je zanimalo, kam bo usmerjen razvoj človeštva. Gre za razmišljanje o ključnih izzivih in tehnoloških možnostih, s katerimi naj bi se človeštvo srečevalo trideset let po izidu knjige. Leta 2000 naj bi prišlo do usklajenosti znanja, politike in družbene organizacije z naglim tehnološkim razvojem. Kuhelj z zanosom izpostavlja nekaj velikih problemov človeštva – takšnih, kot so jih razumeli v šestdesetih letih. Razpravlja o demografskih vprašanjih, nagli rasti prebivalstva, prehranski varnosti, hitri urbanizaciji, omejenosti naravnih virov in znanstveno-tehnični revoluciji (z elektroniko/računalniki in razvojem temeljnih znanosti). Zaradi hladne vojne razmišlja tudi o geopolitičnih vprašanjih, jedrskem orožju in morebitni katastrofi. Tehnika je predvsem orodje za reševanje problemov in lajšanje življenja, pri čemer sta ključna razumska organizacija in napredek znanja. Tehnika omogoča rast pridelane hrane, nove vire energije, posodobitev prometa (tudi s podzemnim transportom), napredek medicine in širjenje znanosti. Zaradi svetovnega značaja procesov je mednarodno sodelovanje nujni okvir pričakovane prihodnosti. Kuhljeva

vizija prihodnosti je zato tehnicistična: kot inženir je najprej opredelil probleme in šele nato ponudil možne tehnološke rešitve.

Če je Kuhelj svojo knjigo pisal kot odziv na globalne razprave, je bila knjiga novinarja Borisa Grabnarja (https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/data/cobib/454428) drugačnega značaja, saj je izhajala s povsem drugega zornega kota. Grabnar se je odzival na razprave in sprejemanje načrtov dolgoročnega razvoja Slovenije, mest in občin do leta 2000, ki so potekale na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta. Konec stoletja je bil duhovno še daleč, a obenem časovno dovolj blizu, da je bilo treba opredeliti smeri družbenega in gospodarskega razvoja. Gre za zadnje dokumente, s katerimi so načrtovali socialistično prihodnost, ki se potem ni uresničila. Grabnar je prihodnost razumel kot rezultat družbenih zakonitosti in materialnih pogojev (tehnologija, infrastruktura, energija, komunikacije), pri čemer opozarja, da politični programi in ideologije pogosto ostajajo na abstraktni ravni, medtem ko se ključne spremembe rojevajo iz tehnološko-organizacijskih prelomov.

Avtor v svoji knjigi izpostavlja tri povezane sklope. V prvem, ki obravnava energijo in promet, razpravlja o omejitvah avtomobilizma in o tem, da bo prihodnja mobilnost odvisna od rešitve energetskega vprašanja in prehoda z nafte na nove energetske vire. Predlaga premik osebnega prometa v zrak (s helikopterji) ter razmišlja o posledicah za mestni prostor in urbanistično načrtovanje. V drugem sklopu, posvečenem informacijskem oziroma komunikacijskem prelomu, preide k telematiki ter oriše pričakovano široko uporabo osebnih računalnikov in predvsem univerzalnega večnamenskega terminala (t. i. občevalnik), ki združuje telefon, televizijo, podatkovne baze, videokomunikacijo in omrežno posredovanje informacij. Tretji sklop prinaša razpravo o vplivu tehnološkega razvoja in avtomatizacije na družbo, na družbene institucije in sistem socialističnega samoupravljanja. Predpostavlja razmah komunikacijskih orodij in omrežij ter analizira potencial informacijske tehnologije za demokratizacijo družbe, kot sta neposredno informiranje in participacija. Hkrati izpostavlja, da nove tehnologije prinašajo tudi tveganja: večji nadzor, cenzuro, nove oblike družbenih neenakosti, neenak dostop do informacijskih baz in potrebo po posrednikih pri upravljanju znanja. Razpravo o vplivu avtomatizacije razširi tudi na finance (bančne povezave, plačevanje), administracijo in kulturno produkcijo. Grabnarjevo besedilo ne ponuja enega samega scenarija, temveč argumentira, da bo družbo v zadnjih desetletjih do začetka 21. stoletja najbolj preoblikoval preplet energetskih omejitev, preobrazbe mobilnosti in predvsem informacijske tehnologije, ki spreminja mehanizme odločanja, delovanja institucij ter razmerja med posameznikom, javnostjo in državo.

Če sklenemo: članka iz revijalnega tiska nista imela širših ambicij, prav tako ne izražata dvoma o prihodnosti. Sta tipična primera tehnološkega optimizma, ki temelji na veri v napredek. Kuhelj in Grabnar, ki izstopata po tehtnosti in informiranosti, pa že opozarjata na možnost zlorabe tehnologije, zato sta pri napovedovanju prihodnosti previdnejša. Izrišeta lok od nekritične vere v tehnologijo v petdesetih do dvoma v osemdesetih letih. Kuhelj nedvoumno poudari: »Vera v napredek znanosti in tehnike, ki je še pred kratkim zbujala upanje, da bo človeštvo premagalo na svoji poti vse težave in doseglo blaginjo in srečo, se počasi vpričo številnih težav krha in prehaja v bojazen, da le ne bo šlo vse tako gladko, kakor smo pričakovali.« Oba opozarjata tudi na nujnost družbenega nadzora zaradi prerazporejanja ekonomske in socialne moči kot posledice delovanja novih tehnologij.

Kuhlju se zdijo težave tehnično rešljive ali vsaj obvladljive z načrtnim delom, ki omogoča izogibanje slabim odločitvam in učinkovitejše izkoriščanje omejenih virov, ki so na voljo. Kljub temu je zaradi številnih družbenih in tudi znanstvenih spremenljivk pri napovedovanju prihodnosti zadržan. Grabnar je prav tako kritičen do različnih tehnik načrtovanja prihodnosti. Opozarja, da se pojmi, kot so načrt, scenarij, smernice, napovedi ali prerokbe, v praksi prepogosto mešajo, saj ne govorijo o prihodnosti sami, temveč o tem, kakšno družbo si želimo. Scenariji so zato koristni kot artikulacija želja, ciljev in interesov; so smerokaz, kam želimo priti. Grabnar je skeptičen do daljne prihodnosti kot predmeta različnih napovedi; prihodnost razume predvsem kot ustvarjalni proces novih družbenih razmerij. Tako zapiše: »V neskončni selekciji, odvisnih od neskončnega števila navzkrižnih interesov, volj, načrtov in slučajev, je rezultat nespoznan in nespoznaten. Za tako oddaljeno prihodnost ne more scenarija napisati niti božja niti človeška roka.« Kuhelj prihodnost obravnava bolj tehnicistično – kot nabor problemov, pri katerih so trendi in znanost koristni za usmerjanje odločitev. Obenem priznava, da so napovedi negotove in da znanost prinaša tudi sistemska tveganja (pristranskost, napačne ocene). Zato že v uvodu zaključi: »Pota, ki jih bo v naslednjih 30 letih prehodilo človeštvo in posamezne skupnosti, bodo verjetno ravno tako zapletena in pisana, kakor so bila v preteklosti.« Opozarja, da na tej poti ni dovolj biti samo pameten, temveč je treba imeti tudi veliko modrosti.

Pri vprašanju demokratičnega potenciala novih tehnologij izstopa Grabnar. Tehnologija odpira možnost neposredne demokracije, saj je socialistični samoupravni proces (delegatski sistem) po njegovem mnenju proceduralno zapleten, okoren in neučinkovit – v praksi se je skrčil na verige sestankov, zapisnikov, vlog in komisij. Občevalnik in telematika pri Grabnarju nista le tehnološka fascinacija, temveč priložnost za krepitev oziroma zagotavljanje participacije prebivalstva s hitrejšim pretokom informacij. Grabnarjev ključni sklep je, da v takšnem primeru delegatski sistem postane manj pomemben, saj lahko prebivalci z gosto omrežno povezavo neposredno sodelujejo pri sprejemanju odločitev o vsakodnevnih težavah. Tehnologija je tako ponujala priložnost za utrditev socialističnega političnega sistema, vendar se je vera v njeno emancipatorno moč že v devetdesetih letih izkazala za neutemeljeno.

Socialistična ureditev ni mogla prezreti okoljske problematike, ki je postala predmet družbene razprave že od šestdesetih let naprej. Globalnih razsežnosti teh vprašanj sta se zavedala tako Grabnar kot Kuhelj, oba zaskrbljena za prihodnost razmerja med naravo in človeštvom. Sledila sta tedaj prevladujoči paradigmi o vprašljivosti gospodarske rasti zaradi omejenih naravnih virov. Kuhelj ostaja optimist: nove tehnologije bodo omogočile preseganje ekoloških, prehranskih, surovinskih in energetskih tveganj; skrbi ga le vojna z atomskim orožjem, ki bi lahko pomenila konec človeštva. Grabnar

pa v maniri koncepta antropocena človeštvo vidi kot potencialnega rušilca naravnega reda, ki lahko izčrpa okolje in s tem ogrozi pogoje človeškega življenja. Hkrati vidi ekološko katastrofo kot realno možnost konca civilizacije, ob bok pa ji tudi on postavlja atomsko vojno kot grožnjo izumrtju človeštva.

Prihodnost je hkrati priložnost in tveganje. Nihče ni zares vedel, v katero smer se bo svet razvijal okoli leta 2000 – »v negativno ali pozitivno utopijo,« če zaključimo z Grabnarjevimi besedami. Ta je bil prepričan, da bo »Slovenija ali Ljubljana ali Jugoslavija ali ves svet leta 2000 [...] natanko takšen, kakršnega bomo ustvarili sami.« Kje stojimo danes, pa približno veste že sami.

* Besedilo je prvotno izšlo v tiskani tematski številki // Preživetje človeštva, ki jo lahko naročite tule (https://knjigarna.zrc-sazu.si/sl/publikacije/alternator-2026) , naprodaj pa je tudi v knjigarni Azil (https://maps.app.goo.gl/kmCnd1G1fuWnLZV76) v Ljubljani in knjigarni Maks (https://maps.app.goo.gl/wNHriAa3xtCgpSFq5) v Novi Gorici.

https://www.alternator.science/sl/daljse/poetika-leta-2000/